

RADOVAN VUKADINOVIĆ

RAZLIČITE VARIJANTE POKUŠAJA
STVARANJA JEDINSTVENE EVROPE

Sve prisutnije koncepcije o evropskoj Evropi i izvjesni naponi koji se u tom pravcu poduzimlju imaju danas već svoje određene čvrsto fiksirane programe, međusobno znatno različite. Evropska ideologija, ukoliko se ovaj čitav suvremeni trend može i tako nazvati, dobila je nekoliko različitih varijanti i zagovornike evropskog povezivanja ponekad je dosta teško prepoznati iza njihovih programa akcije. Precizno identificiranje nosilaca ideje i njihovih krajnjih ciljeva još je teže, jer se upravo u struji različitih paneuropeizama i evropeizama miješaju i snažne nacionalne, a ponekad i izrazito jasne nacionalističke koncepcije, tako da ovaj moderni trend evropskog razvoja obiluje nizom diferenciranih pristupa. Pod zajedničkim nazivnikom Evrope žele se ostvariti najrazličitiji ciljevi, ponekad uz stvarnu veću ili manju upotrebu evropske ideje, koja ipak postaje sve izrazitije motto okupljanja različitih snaga. Zbog svega toga veoma je teško lučiti u ovom zamašnom spletu interesa, ideja i akcija prave čisto evropske koncepcije, jer one u takvom obliku niti ne postoje. Prožimanje raznovrsnih interesa, namjera da se postigne što više, kako na planu realizacije pojedinih nacionalnih ambicija, tako isto i u konfrontaciji s drugim evropskim dijelom ostaju svakako kao najmarkantnije crte svih ovih varijanti, inače sve brojnijih u političkom životu današnje Zapadne Evrope.

U pokušaju da se prikažu glavni nosioci programa evropskog povezivanja i stvarne odlike njihovih specifičnih doktrina teško je zbog svega izloženoga pronaći realne granice diferenciranosti, a još teže je ukazati na kompletan skup svih varijanti evropeizacije starog kontinenta. Međutim, već danas se mogu izvući osnovni pokretači evropskih procesa povezivanja, moguće je pronaći i stvarne elemente koji ih uvlače u ta kretanja, a nacionalni interesi također postaju iz dana u dan sve vidljiviji.

Jedan potpuno nov, različit od svih ostalih i po svojim općim perspektivama dalekosežan program daje francuska vanjska politika predsjednika de Gaullea, koji za razliku od ostalih nosilaca koncepcije povezivanja Evrope smatra da nova Evropa mora biti jedinstvena, odnosno sastavljena i od zapadnog i istočnog dijela na principima široko postavljene obostrano korisne suradnje. Ekonomska, kulturna, pa i politička suradnja oba evropska pola treba da stoji u centru novog jedinstva

starog kontinenta. Na bazi striktnog poštivanja nacionalne suverenosti, odnosno očuvanja nacionalnih evropskih država u njihovim sadašnjim granicama moguće je težiti sve intenzivnijoj evropskoj suradnji, koja će postepeno uklanjati i one sporne probleme iz domene specifičnih evropskih odnosa. To posebno važi i za njemačko pitanje, koji de Gaulle namjerava rješavati u jednoj sasvim novoj, smirenoj evropskoj situaciji svakako u daljoj vremenskoj perspektivi.¹

Suprotnu formulu nove također jedinstvene Evrope nudi Franz Josef Strauss, koji smatra da se može biti dobrim patriotom, dobrim Evropljaninom i isto tako dobrim pripadnikom Atlantske zajednice.² Uostalom i neke druge zapadnonjemačke koncepcije o evropskoj integraciji također su polazile od sličnih postavki iza kojih su uvijek stajale vlastite zapadnonjemačke političke ambicije. Dok su ostale zapadnoevropske zemlje u procesu evropskog povezivanja i integriranja vidjele prvenstveno sredstvo za jačanje vlastitog razvoja³ Zapadna Njemačka je uvijek smatrala da u takvim procesima treba što više zbijati zapadnoevropske redove u cilju jedinstvenog i čvršćeg postavljanja prema socijalističkim zemljama na Istoku Evrope. Zalažući se za u tom duhu evropsku federaciju pobornici njemačke koncepcije ocijenili su njene mogućnosti i stvarne zadatke na slijedeći način: »Osnovno stanovište Zapada i stanje vojne tehnike unaprijed isključuju bilo kakav vojni udar na Istok. Jedina politika koja obećava rezultate je ona koja ima za cilj promjenu sadašnje situacije u Istočnoj Evropi bez upotrebe sile, koja predviđa stvaranje nove političke sile i koja može razviti dinamizam vlastitih prava. Ona zahtijeva dovoljnu privrednu veličinu i snagu, osnovnu suglasnost naroda i organizacione osnove, koje će omogućiti slobodan razvoj njenih stvaralačkih snaga. Svi ti elementi bili bi sadržani u odgovarajućoj evropskoj federaciji.«⁴ Iz ovoga je sasvim jasan krajnji cilj evropskog povezivanja odnosno ujedinjavanja Zapadne Evrope, koja bi na bazi svojih novih privrednih i političkih potencijala trebala biti u stanju da izmijeni situaciju u Istočnoj Evropi.

Autori iste koncepcije dali su istovremeno i odgovor na jedno drugo pitanje, tj. kakvu bi ulogu u tako integriranoj zapadnoevropskoj federaciji imala Zapadna Njemačka. Tu se u stvari na najbolji način ogleda sva povezanost ideje evropskog federalizma na njemački način s po-

¹ Detaljnije o francuskim koncepcijama stvaranja jedinstvene Evrope vidi: R. Vukadinović, *Procesi i koncepcije evropskog ujedinjavanja*. Politička misao 1967. nr. 2. str. 339—351.

² Henryk Zdanowski, »Lansowanie Europy«, *Polityka* nr. 10. 1967. str. 12.

³ Proces popuštanja zategnutosti u Evropi shvaćen je u Zapadnoj Evropi kao jedan »predah«, dok je Zapadna Njemačka zagovarajući sve jače zapadno integriranje, nastojala da ne dođe do prihvatanja sadašnjeg status quo. Taj proces diferencijacije stavova unutar NATO-a i posebno isticanje njemačkih različitih stavova, dobro je uočio i H. Kissinger, koji smatra da po jednom od osnovnih evropskih pitanja: jačanju veza sa SSSR-om i socijalističkim zemljama Evrope, Zapadna Njemačka zauzima sasvim suprotne pozicije od ostalih članica saveza. Vidi: H. A. Kissinger, *The Troubled Partnership*, New York 1965, str. 210—211.

⁴ Elemente einer ostpolitischen Konzeption der Vereinigten Staaten von Europa. Chancen für die Wiedervereinigung Deutschlands durch europäische Integration. Dokumente der JEF (II). Herausgegeben vom Bundesvorstand der Jungen Europäischen Föderalisten, in Zusammenarbeit mit dem Präsidium der Europa-Union Deutschlands, Bonn, str. 19. Cit. po: Zdzisław Nowak, *Koncepcja Integracji Europy Zachodniej, na tle procesów rozwoju ekonomicznego*, Poznań 1965, str. 244.

sebnim zadacima njemačke politike odnosno njemačkim pretenzijama za što veću i bržu političku afirmaciju. »Evropsku integraciju ne smijemo smatrati kao oslobođenje sovjetske zone Njemačke i država satelita (misli se na DR Njemačku i socijalističke zemlje Istočne Evrope – primjedba R. V.). Ali on sam po sebi stvara nov snažan dinamični politički faktor. Sjedinjene Države Evrope s uključenom u njih Saveznom Republikom Njemačkom predstavljat će nov politički subjekt koji može da vodi dinamičnu istočnu politiku.⁵

Znači nova Zapadna Evropa sa Zapadnom Njemačkom, koja s vremenom može da stane i na čelu te federacije, treba da postane nov politički faktor koji će istovremeno biti u stanju da vodi dinamičnu istočnu politiku. Politika federativne Evrope identificira se tako u potpunosti s njemačkom »Ostpolitik«. Pored želje da se njemački nacionalni interesi istaknu u prvi plan nije zaboravljeno ni na potrebu realizacije složenih ideoloških zadataka. U novim uslovima, kad je vojna likvidacija socijalizma u zemljama Istočne Evrope postala sasvim nemoguća, što konstatiraju i autori ove zapadnonjemačke varijante, u federativnoj Evropi otvaraju se sasvim nove mogućnosti za ideološko djelovanje prema Istoku i za provođenje izvjesnih evolutivnih zahvata. Skupina jedinstvenih zapadnoevropskih država trebala bi da postane veoma atraktivna po svojim stvarnim dostignućima naročito za narode socijalističkih zemalja Istočne Evrope. One bi po originalnoj njemačkoj koncepciji, jednog dana počele također prilaziti tom federativnom sistemu, što bi dovelo do »neoružanog udara slobode u komunizam«. ⁷ Na taj način veoma lako, bar u okviru koncepcijskih razmišljanja, riješilo bi se pitanje ujedinjenja Njemačke i istovremeno likvidacije socijalizma u Istočnoj Evropi. Osim takvog veoma jednostavnog eliminiranja socijalizma nema nikakvih šansi za stvaranje jedinstvene Evrope, prema tome sve koncepcije koje se zalažu za jačanje i unapređenje odnosa između oba evropska pola na principima miroljubive aktivne koegzistencije različitih sistema nisu realne. Samo ideološki jedinstvena Evropa može biti po toj teoriji stvarno jedinstveni kontinent i tek nakon obaranja socijalističkog društveno-političkog i ekonomskog uređenja u istočnoevropskim zemljama moguće je stvoriti jedinstvenu čvrstu Evropu.

Sadašnji ministar financija u Kiesingerovoj vladi Franz Josef Strauss, inače dobro poznat po svojim borbenim izjavama o potrebi jačanja Bundeswehra i naoružavanja Savezne Republike Njemačke atomskim oružjem, postao je danas najveći predstavnik svojevrsnog vala njemačkog nacionalizma, koji je međutim on sam proglasio za njemačku verziju

⁵ Ibid. str. 32.

⁶ O nastanku, ciljevima i stvarnim mogućnostima njemačke Ostpolitik vidi: B. Wiewiora, »Wspolczesna polityka Wschodnia Niemieckiej Republiki Federalnej«, Wschodnia Ekspansja Niemiec w Europie Srodkowej, Zbior Studiow nad tzw. niemieckim »Drang nach Osten« pod redakcija Gerarda Labudy, Poznan 1963. str. 257-321.

⁷ Elemente einer ostpolitischen Konzeption ... op. cit. str. 35.

gaulizma. Straussove evropske koncepcije⁸ su mješavina nekih de Gaulleovih ideja, ponekad žučnih kritika i veoma jasno vidljivih zapadno-njemačkih interesa. Strauss je veoma dobro upoznat s ranijim njemačkim varijantama evropskom ujedinjavanju; on se u velikoj mjeri koristi njihovim osnovnim elementima i želi na jedan nov način postići zapravo isto. Po njegovoj vlastitoj izjavi Zapadna Njemačka je danas »privredni div i istovremeno politički patuljak«,⁹ te je zbog toga i čitava njegova varijanta nove Evrope prožeta osnovnom mišlju kako da se postigne što više za interese Zapadne Njemačke. Jedinstvena Evropa za početak¹⁰ u ograničenom zapadnoevropskom smislu postavljena na atlantskim principima, otvara SR Njemačkoj najpovoljnije mogućnosti za realizaciju isključivo njemačkih ciljeva na ekonomskom, političkom i što je za Njemačku, a posebno za Straussa važno, na vojnom planu.

Put do nove jedinstvene Evrope vodi tako Straussa na prvom planu ujedinjenju Njemačke, što treba da bude temeljni korak u procesu formiranja nove Evrope. Međutim, jasno je da se taj složeni zadatak ne može realizirati odmah, stoga treba sve zapadnoevropske snage usmjeriti na jačanje Zapadnoevropske zajednice. Pristup Velike Britanije u EEZ i automatsko povezivanje EEZ s EFTA stvorilo bi snažnu i jedinstvenu Evropu, to bi u isto vrijeme bila i prva etapa povezivanja i prva stepenica u rješavanju njemačkog pitanja. O tome Strauss kaže: »Evropeizacija njemačkog problema svodi se u stvari na to da Zapadnoevropska zajednica preuzme na sebe i da reprezentira njemačko traženje ujedinjenja podijeljene Njemačke. Naš je zadatak da stvorimo u Zapadnoj Evropi takve političke institucije, koje bi omogućile tretiranje njemačkog problema ne samo kao jednog od nacionalnih pitanja jedne zemlje, već kao pitanja od općeg evropskog značenja. Bilo kakav pokušaj provođenja njemačkog ujedinjenja na nacionalnoj osnovi ne samo da je osuđen na neuspjeh, već ugrožava spojenost i evropskog kao i atlantskog svijeta.«¹¹

Direktno vezivanje njemačkog pitanja uz razvoj evropskih tokova mora biti postavljeno paralelno, ujedinjenje Zapadne Evrope trebalo bi da postepeno započne s likvidacijom danas suverenih nacionalnih država i da teži stvaranju zajedničke evropske vlade, vanjskih poslova i oružanih snaga. Dakle, za razliku od de Gaulleovog programa Evropske Evrope ovako sastavljena od nacionalnih država integracija Zapadne Evrope, kao prva faza evropskog ujedinjavanja po Straussovom planu, trebala bi stvoriti jedinstvenu federaciju više ne suverenih država. Tako stvo-

⁸ U namjeri da svoja shvaćanja o formiranju jedinstvene Evrope postavi na jednoj znatno široj osnovi Strauss je odlučio da plod svojih razmišljanja izda u obliku posebne knjige i to ne u samoj Njemačkoj. Upravo to prelazanje njemačkih granica i prethodno izdavanje knjige u Londonu, trebalo je da ukaže na svu »širinu« Straussovih evropskih razmišljanja. Evropska Straussova vizija nosi naslov: *The Grand Design*, London 1965.

⁹ *The Grand Design* op. cit. str. 81.

¹⁰ Mehanizam privrednih unija oduvijek je u njemačkoj historiji imao značajnu ulogu. To isprobano sredstvo trebalo bi u suvremenim uslovima također dati korisne rezultate. Iz ekonomske unije, slijedi politička pod hegemonijom najsnažnije države, mijenja se ravnoteža snaga između te unije i ostalog svijeta i istovremeno se otvaraju mogućnosti uvlačenja manjih zemalja u tako organiziranu zajednicu. Detaljnije o zapadnonjemačkim ekonomskim i političkim koncepcijama evropske integracije vidi: Zdzisław Nowak, *Koncepcja Integracji Europy...* op. cit. str. 239—243.

¹¹ *The Grand Design*, op. cit. str. 10

rena zapadnoevropska federacija imala bi za cilj u prvom redu obranu njemačkih interesa, jer Strauss nije siguran da SSSR i SAD ne bi za ledima Zapadne Njemačke mogle stvoriti »neki sporazum o održanju status quo«. ¹²

Sila koja bi to sporazumijevanje spriječila i koja bi se postavila kao neka treća svjetska super sila bila bi integrirana i jedinstvena Zapadna Evropa koja u Straussovoj viziji postaje sve više zaštitnik njemačkih interesa u novim evropskim uslovima. Istovremeno ova historijska kombinacija vraćanja klasične uloge Evropi povratila bi ravnotežu snaga u svijetu i stabilizirala bi navodno odnos vojnih potencijala.

To vraćanje ravnoteže snaga, postavljanjem Evrope između Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza nema međutim značenja samo za Njemačku. Strauss ne želi biti shvaćen kao nacionalista, on je zaokupljen potrebom proširivanja Evrope, koje bi u drugoj fazi trebalo biti realizirano prelaženjem zapadnoevropskih granica. On o tome kaže slijedeće: »Poljska, Čehoslovačka, Mađarska i druge zemlje Istočne Evrope nisu ništa manje članovi evropske obitelji nego Italija, Belgija ili Švicarska. Zbog toga moramo govoriti i misliti o ujedinjenoj Evropi i slobodnoj Evropi, a ne samo o ujedinjavanju Njemačke.« ¹³

Rješenje samog njemačkog pitanja znači ipak nije krajnji Straussov cilj, kasnije je potrebno proširiti Evropu i usput »osloboditi« one zemlje koje se ne nalaze u njenom zapadnom dijelu. Upotreba termina slobodna Evropa u velikoj mjeri podsjeća na različite zapadne teorije i doktrine iz vremena hladnog rata koje su također operirale sličnim kategorijama koje je i u novim uslovima Strauss ipak zadržao. Granice te nove »slobodne Evrope« nisu kod Straussa identične sa stvarnim geografskim granicama kontinenta koje je, npr., prihvatio de Gaulle. Njemačka varijanta evropskog ujedinjavanja počinje od Atlantika, ali svoje istočne granice ima na Bugu i Crnom moru, dakle na granicama SSSR-a. Jer po originalnoj Straussovoj zamisli izbijanjem oktobarske revolucije i stvaranjem SSSR-a ta zemlja je prestala da bude sastavni dio Evrope, te se prema tome i njegove granice Evrope upravo završavaju na granici SSSR-a. Ostale istočnoevropske zemlje sastavni su dio Evrope i postavlja se pred Straussa samo jedno pitanje: kakvim sredstvima doći do njihovog uključivanja u tu jedinstvenu Evropu »od Atlantika do Buga«.

Za razliku od de Gaulleovih izričito evropskih razmišljanja i oslanjanja na evropske snage, za Straussa je sasvim razumljivo da i pored uloge koju treba da odigra u formiranju nove ravnoteže snaga Zapadna Evropa i dalje treba da stoji u najtješnjim vezama sa Sjedinjenim Državama. Istina, i on je svjestan izmijenjene situacije i predviđa odnose zasnovane na bazi daleko većeg pariteta i poštivanja od strane SAD nove uloge Sjedinjenih Država Evrope, kako bi one mogle što uspješnije realizirati svoje zaista složene zadatke. Upravo na realizaciji ovih općih zadataka u pravcu povezivanja Evrope od Atlantika do Buga vidljivi su ne više samo nacionalni njemački stavovi Franza Josefa Straussa već i njegova

¹² Ibid. str. 37-38.

¹³ Ibid. str. 15-16.

sasvim jasno izražena ideološka platforma. Uz ujedinjenje Njemačke i stvaranje Sjedinjenih Država Evrope stoji i zadatak privlačenja istočnoevropskih socijalističkih zemalja, dakle ne posredna njihova evolucija, kako to zamišlja, npr., de Gaulle, već potpuno uključivanje privlačenjem u ovaj snažan i monolitan blok zapadnih država. Sjedinjene Države Evrope bile bi dužne »sve bliže privlačiti narode Istočne i jugoistočne Evrope Zapadnoj Evropi uz pomoć kulturnih i ekonomskih veza, turizma, sportskih priredbi i drugih odgovarajućih sredstava. Ako se radi o privrednoj suradnji to kao što sam rekao moramo se čuvati da ne bi davali pomoć komunističkim režimima za jačanje njihovih pozicija i za prelako savladavanje njihovih slabosti i nedostataka njihovog sistema. Privredna pomoć treba da se zasniva na određenim projektima od kojih svaki treba da bude tako konstruiran da te zemlje veže čvršće sa Zapadom nego s Istokom. Moramo podržavati proces postepenog demontiranja tih komunističkih režima i adaptaciju istočnoevropskih zemalja na način života i standarde Zapadne Evrope.«¹⁴

Međutim, i Strauss je realista, on je svjestan toga da nemaju samo narodi socijalističkih zemalja Istočne Evrope loša historijska iskustva s Njemačkom te da bi pored ostalih faktora i to bio jedan od razloga koji bi mogao znatno ometati uključivanje socijalističkih zemalja u Straussov Evropu. Zbog toga, da bi na samom početku raspršio eventualne sumnje i strahovanja on sasvim jasno precizira da u jednoj supranacionalnoj organizaciji poput Sjedinjenih Država Evrope u vrhovnim organima federacije Njemačka ne bi neko vrijeme učestvovala, vjerojatno zbog toga da se ne bi izazvali nepotrebni konflikti. Ali u daljem programu Straussove akcije ništa se ne govori o tome kako bi se stvari dalje odvijale i kakve bi bile njemačke pretenzije nakon »neko vremena«. Poznavajući njemačke političke ambicije, snažan potencijal i neriješena pitanja u odnosu na susjedne države sasvim je lako pretpostaviti kako bi stvari dalje tekle u budućnosti.

Konkretne forme privlačenja socijalističkih zemalja, dakle drugog evropskog pola Strauss vidi sasvim jasno, ali bi prethodno ipak trebalo po Straussovom mišljenju otvoreno staviti¹⁵ do znanja Sovjetskom Savezu da te zemlje »njemu ne pripadaju«.

Intencije i krajnji ciljevi čitave ove koncepcije proslavljenog militariste Franza Josefa Straussa su sasvim otvorene i jasne. Strategija i taktika povezani su uporedo i premda se umjesto njemački interesi govori evropski stvari su sasvim evidentne. Kolikogod se Strauss predstavljao za pristalicu »realpolitik« pristupa njegove koncepcije su ipak u sadašnjoj fazi sasvim neizvedive. Računajući na određene unutrašnje snage u Saveznoj Republici, čija pomoć sigurno ne bi izostala, na specifičnu fazu odnosa između zapadnih država kao i na postojeće probleme u odnosima između socijalističkih zemalja, Strauss je ipak u osnovi pogrešno ocijenio pravac suvremenih svjetskih kretanja. Njegova koncepcija Evrope je previše okrenuta prema Istoku, isticanje ujedinjenja Njemačke kao primarnog zadatka i usputno uključivanje socijalističkih zemalja

¹⁴ Ibid. str. 18.

¹⁵ Ibid. str. 44.

Istočne Evrope u Sjedinjene Države Evrope premnogu podsjeća na historijsku trasu stare njemačke politike »*Drang nach Osten*«. Pogleda se to Istočnu Evropu ne bi sada pripao Njemačkoj jer »britanska i francuska diplomacija imaju veću silu političkog djelovanja i više moralnog kredita u zemljama Istočne Evrope nego njemačka diplomacija iz razumljivih razloga, koji ne traže posebno obrazloženje i koji se vežu s tragičnom prošalošću«,¹⁶ ali i uz izmijenjene nosioce Straussovih ideja sigurno da bi čitava zamisao bila više nego providna. S druge strane to uključivanje istočnoevropskih zemalja u »slobodnu Evropu« trebalo bi ne samo da riješi po Straussovom mišljenju centralno evropsko pitanje – problem njemačkog ujedinjenja,¹⁷ već da definitivno likvidira socijalističko društveno-političko i ekonomsko uređenje suverenih država na Istoku Evrope.

Tu je zapravo Straussova koncepcija najbitnija, njen autor se pojavljuje kao ideolog zapadnog svijeta kome nije strana niti vlastita evropska ideja a niti jedna šira atlantska, koja izvire iz opće i cjelovite povezanosti zapadnog svijeta i njegovog zajedničkog društveno-političkog sistema. Novim sredstvima uz lansiranje ideje evropeizma koja može naići na razumijevanje i kod zapadnoevropskih i kod istočnoevropskih zemalja i naroda on pokušava aktivno djelovati u pravcu eliminiranja koegzistencije evropskih zemalja s različitim uređenjima. Strauss u ulozi ideologa je sasvim jasan: on ne dozvoljava kolebanja niti čekanje na eventualne evolutivne procese u Istočnoj Evropi kao što to radi de Gaulle, za njemačkog ministra realizacija jedinstvene Evrope i uništenje socijalizma u socijalističkim zemljama Istočne Evrope predstavljaju sinonim. U nemogućnosti da se pomiri sa sadašnjom situacijom u traženju adekvatnih novih sredstava za realizaciju starih ciljeva Strauss je prihvatio evropeizam kao plašt kojim će zaogrnuti i svoje snažne antikomunističke ideološke postavke, kao i jasno izražene ambicije njemačkih nacionalističkih i revanšističkih planova.

Ali čitava njegova shema djelovanja je vrlo providna ona je postala previše njemačka da bi mogla dobiti neku značajniju podršku čak i u okviru zapadnoevropskih država koje smatraju da su sadašnjim uslovima Straussove koncepcije prevaziđene u mnogočemu i da su mnogo bliže pređenoj etapi hladnog rata nego današnjim dinamičnim evropskim kretanjima. Zbog svega toga osim određenih njemačkih krugova kao i iz-

¹⁶ Ibid, str. 20.

¹⁷ Njemačko ujedinjenje tema je posebnog interesa zapadnonjemačke političke akcije. U Zapadnoj Njemačkoj nastali su mnogobrojni planovi za realizaciju ujedinjenja počev od otvorene vojne aneksije, stvaranja jedinstvene privredne zajednice između dvije njemačke države, unapređivanja međuljudskih kontakata i potrebe izolacije DR Njemačke od ostalih socijalističkih zemalja. Ova posljednja koncepcija o izolaciji DR Njemačke, stvaranju nezainteresiranosti za njemačko pitanje kod socijalističkih država Istočne i Centralne Evrope naročito je karakteristična, tim prije što ima i velikog uticaja na tzv. »novu istočnu politiku« Kiesingerove vlade. Vidi o planovima izoliranja DR Njemačke: E. Majonica, *Deutsche Aussenpolitik, Probleme und Entscheidung*, Stuttgart 1965, str. 188.

po vidjeli u stvarnim političkim orijentiranih krugova teško bi bilo u Zapadu prenaglašena borbenost i u prvom redu istaknuta želja za realizacijom njemačkih interesa već u samom početku diskreditirali su evropsku koncepciju Josefa Straussa. Ona danas ostaje više kao jedno ultradesničarsko i svakako opasno rješenje evropskih problema, ali koje nema čvrstih osnova za svoj uspjeh a niti dovoljno snaga da to rješenje ostvare u današnjim uslovima. Zagovarajući politiku izoliranja SSSR-a u pokušaju da se stvori jedinstvena Evropa Strauss također slijedi brojne zapadne ranije koncepcije, koje su bile naročito intenzivne u posljednje vrijeme. Nova zajednička politika Zapadne Evrope trebala bi zato težiti izoliranju SSSR-a, privlačenju socijalističkih zemalja u evropsku federaciju i na kraju Strauss jasno ističe i krajnji cilj kad kaže . . . »Potrebna nam je analiza odnosa između Istoka i Zapada za pronalaženje najboljih formi pristupa, što bi nam pomoglo u razbijanju unutrašnje strukture komunističkog imperija i što bi ga razbilo iznutra mirnim sredstvima.«¹⁸

Njemački »dinamizam« došao je tako u Straussovoj koncepciji zaista do punog izražaja, njegova slika Evrope predstavlja vrhunac onoga što bi sigurno niz njemačkih revanšista i militarista mogao jedino i poželjeti. Eventualno samo nekadašnje američke vanjskopolitičke doktrine prema socijalističkim zemljama (containment, roll back, liberation) mogle bi se usporediti s tokom Straussovog maštanja o novim Sjedinjenim Državama Evrope koje bi ipak bile stvorene mirnim putem na što je autor ove koncepcije naročito ponosan. Zbog toga Evropa ili bolje rečeno Sjedinjene Države Evrope u kojima bi vodeću ulogu imala osovina London-Bonn-Pariz predstavljala bi zaista specifičan elemenat ravnoteže snaga, koja bi sigurno s vremenom bila sve više pomaknuta u pravcu Bonna.

U jednoj takvoj ujedinjenoj Evropi po Straussovom političkom receptu Njemačka bi našla sigurno i mogućnosti da riješi pitanja ujedinjenja Njemačke, postavi pitanje svojih granica i da pregovara s državama na Istoku o »pravima Nijemaca da žive u svom rođenom domu«.¹⁹ Što bi to značilo za sigurnost Evrope kao i kakav bi bio tok njemačkog pregovaranja s istočnoevropskim državama sasvim je lako zamisliti.

Pored ovih dviju najkarakterističnijih zapadnonjemačkih koncepcija evropskog ujedinjavanja, koje su u stvari veoma slične i koje bi trebale u krajnjoj liniji da služe afirmaciji istih interesa, postoji i jedna srednja varijanta koja stoji između francuske i zapadnonjemačkih koncepcija, a zalaže se za jednu novu tzv. posredničku ulogu evropskog kontinenta. Smatra se da u sadašnjoj velikoj utakmici između dviju super sila, koja se odvija na ekonomskom, političkom, kulturnom, ideološkom i vojnom planu, Evropa može biti na neki način katalizator te neprekidne konfrontacije, koji bi istovremeno mogao pozitivno djelovati na obje strane. Zahvaljujući svojoj bogatoj historiji, civilizaciji i kulturi Evropa bi trebala da djeluje u pronalaženju mostova sporazumijevanja između visoko razvijenog američkog potrošačkog društva i sovjetskog sistema

¹⁸ F. J. Strauss, *The Grand Design*, op. cit. str. 28.

¹⁹ Ibid. str. 46.

kolektivnog društvenog razvoja. Povezivanjem ovih obiju društveno-političkih i ekonomskih struktura uz pomoć i preko Evrope smatraju tvorci te koncepcije, koja je naročito jaka u nekim nordijskim zemljama, postiglo bi se znatno popuštanje međunarodne zategnutosti i izvjesno izmirenje ili bar tolerantnije gledanje na daljnje pravce razvoja.

Međutim, i pored izvjesnih elemenata objektivnosti koji otvaraju djelomične perspektive za takvo postavljanje Evrope prilično bi teško bilo pretpostaviti da bi u sadašnjoj situaciji Evropa bila u stanju da odigra takvu ulogu. I za postavljanje u duhu posredničke koncepcije potrebna je jedinstvenost, ako ne u svim, a ono bar jednom dijelu pitanja što je još uvijek teško zamisliti naročito u potrebi konfrontacije s velikim silama.²⁰ S druge strane posebno je diskutabilno pitanje u kolikoj bi mjeri obje super sile bile voljne prihvatiti evropske utjecaje i u kojim oblastima svog djelovanja. Zbog svega toga čini nam se da je takav pravac razmišljanja zasada veoma daleko od evropske stvarnosti.

I na kraju jedna novija koncepcija, iza koje stoje različite snage s potpuno različitim namjerama i perspektivnim planovima, apelira na evropsko ujedinjavanje u namjeri da u situaciji kad postoje dvije snažne vojne, privredne i političke sile ujedinjena Evropa postane treći partner u toj konstantnoj ravnoteži snaga, što bi navodno trebalo pridonijeti osiguranju mira u svijetu i daljnjem svestranom razvoju međunarodne zajednice. I ta varijanta ili čak koncepcija, smatramo, stoji vrlo daleko od konkretnih mogućnosti evropskih država u sadašnjoj fazi, a pogotovo svjesno ispušta iz vida određene historijske činjenice. Poslijeratna Evropa ipak je danas nešto sasvim drugo nego ona iza I svjetskog rata i danas pledirati za okupljanje evropskih snaga da bi se one konfrontirale s nekim ili direktno protiv nekoga prilično je velika iluzija. I na Zapadu i na Istoku Evrope postoje države sa svojim specifičnim društveno-političkim uređenjima i ekonomskim sistemima, koje sigurno nisu voljne udruživati svoje snage i napore u cilju jačanja Evrope kao treće svjetske sile, kad je sasvim jasno da se takav stepen evropskog jedinstva ne može ostvariti. Osim toga ne smije se zaboraviti ni jedna daljnja elementarna činjenica da je i Sovjetski Savez svojim velikim dijelom teritorija dio Evrope. Prema tome stvaranje Evrope uperene protiv jednog dijela evropskog tla također je nezamislivo.

Mogućnosti evropske suradnje shvaćene veoma široko tek se počinju razvijati. Evropa je danas u znatno povoljnijem položaju nego u bilo kojoj fazi poslijeratnog razvoja i zapreka za jačanje evropskih tokova sve je manje. Ali to ne znači da je Evropa sposobna da preuzme uloge koje bi znatno prevazišle njene snage i koje bi apsolutno presumirale jedinstvenu osnovu koje u stvarnosti nema.

²⁰ Citava konstrukcija ima jednu prilično osjetljivu manu, naime zaboravlja se da je Evropa sastavljena od država sa različitim društveno-političkim uređenjem, i da dvije velike svjetske super sile upravo predstavljaju najveće protagoniste postojećee polarizacije sistema. Stoga bi bilo teško i zamisliti zajedničko evropsko djelovanje na dvije sile predvodnice, kad je jasno da evropske zemlje osim evropskih interesa imaju i svoje snažno izražene unutrašnje pravce djelovanja, često vezane veoma usko uz zaštitu ili razvijanje svoje ideološke, političke i ekonomske povezanosti s jednom od velikih sila.

Evropska politika SAD i ujedinjavanje Evrope

S obzirom na ulogu koju su Sjedinjene Američke Države imale u poslijeratnom procesu evropskog razvoja i stvaranje fundamentalnih temelja zajedničke zapadnoevropske politike potrebno je ukazati i na neka američka mišljenja o suvremenim tokovima evropskog povezivanja. Od završetka II svjetskog rata, jačanjem hladnoratovske konfrontacije SAD su smatrale Zapadnu Evropu kao apsolutno potrebnu bazu iz koje se može veoma dobro kontrolirati protivnički blok i kojoj u isto vrijeme prijeti najveća opasnost. Zapadna Evropa postala je tako predstraža zapadnog svijeta, »bastion slobode i demokracije« i uz snažnu američku podršku i svestranu pomoć započela je svoj poslijeratni razvoj na ekonomskom, političkom i vojnom planu.

Sve to zajedno urodilo je težnjom da se američki interesi u Evropi, a posebno njenom zapadnom dijelu što više učvrste i da se redovi kapitalističkih zemalja što više zbiju pod vodstvom SAD. Nacionalni interes Sjedinjenih Država postao je snažan faktor njihove evropske politike, jer je od razvoja događaja u Evropi zavisila i cjelokupna američka strategija političkog, vojnog i ekonomskog djelovanja. Taj splet različitih elemenata do izvjesnog perioda je u velikoj mjeri upravo pomagao akciju okupljanja zapadnoevropskih država u okvirima Atlantske zajednice, koja je imala tendencije ne samo vojnog saveza već i jednog daleko čvršćeg ekonomskog, političkog i kulturnog zajedničkog uključivanja i građenja složnog zapadnog sistema. Samim tim taj snažan sistem veza i odnosa država s istim društveno-političkim uređenjem bio je zamišljen i u praksi postavljen kao veoma dobra poluga ideološkog djelovanja kako u konfrontaciji s evropskim socijalističkim državama tako isto i zbog vlastite što veće koherentnosti naročito u nekim zemljama Zapadne Evrope.

Stalno isticanje potrebe okupljanja i isprepleteni razlozi vojne, privredne i političke prirode trebali su stvoriti kod evropskih saveznika uvjerenje da je djelovanje unutar snažnog atlantskog sistema²¹ najbolji način da se što prije sve zapadne snage udruže u cilju realizacije općih zadataka. Isto tako postojala su i mišljenja da u procesu tog okupljanja treba u prvom redu na umu imati interese atlantske suradnje i prisutne konfrontacije sa socijalističkim zemljama, te da je zbog bržeg ujedinjavanja potrebno i prelaziti nacionalne limite.²²

U složenom sklopu američkih težnji sasvim je jasno da su Sjedinjene Države osim želje za vojnim održavanjem u Evropi suzbijanjem komunizma u duhu teorije containmenta i kasnije liberation teorije i tendencija apsolutne političke dominacije težile realizaciji značajnih američkih

²¹ Ideja atlantizma obrazlagala se ne samo vojnom i ekonomskom ovisnošću zapadnoevropskih država od SAD već i nizom historijskih, etničko-kulturnih i religioznih afiniteta između Zapadne Evrope i SAD kao i konkretnim velikim potencijalom industrijskih izvora, radne snage i znanja koje sadrži tako združeni zapadni svijet. Paul Seabury, Power, Freedom and Diplomacy: The Foreign Policy of the United States of America, 1963. str. 360.

²² Jedan od američkih prijedloga za bržu i efikasniju koordinaciju nacionalnih politika vidi: H. A. Kissinger, The Necessity for Choice: Prospects of American Foreign Policy, New York 1962. str. 171-174.

mogne ekonomske interese SAD, a sve to uzeto zajedno imalo je da vodi punijoj afirmaciji kapitalističkog sistema i čvršćem ideološkom okupljanju zemalja tzv. slobodnog svijeta.

Međutim privrednim jačanjem Zapadne Evrope, stvaranjem evropskih integracionih mehanizama²⁴ djelovanje na planu atlantske suradnje došlo je nove karakteristike. Privredno ojačana Evropa postepeno je počela težiti svojoj sve većoj nezavisnosti od strane SAD. I ovoga puta radilo se o kompleksu različitih ekonomskih, političkih i militarnih diferencija u stavovima, koje su počeli sve više ugrožavati nekadašnje atlantsko jedinstvo zasnovano na sasvim drukčijim principima izrazite evropske subordinacije. Ekonomski oporavljena Zapadna Evropa s dinamičnim razvojnim trendovima nije bila identična s porušenom i ratom opustošenom Evropom prvih poratnih godina, kad je američko prisustvo na svakom planu u cjelini determiniralo pravce zapadnoevropskog razvoja i daljnjeg djelovanja.

U novoj i izmijenjenoj situaciji Sjedinjene Države su svjesne značenja Evrope odlučile da veoma brzo i efikasno reagiraju. Uslijedio je niz mjera koje su trebale Zapadnu Evropu uvjeriti u američku spremnost da preispita evropsku politiku i eventualno izmijeni svoje stavove. Umjesto atlantske zajednice koja je počivala na jasno izraženoj američkoj hegemoniji lansirana je jedna nova forma odnosa — atlantsko partnerstvo.²⁵ U situaciji kad je postalo evidentno da Zapadna Evropa polako napušta nekadašnje zajedničke forme djelovanja SAD su odlučile da novu Zapadnu Evropu drukčije i tretiraju. Ustupci ponuđeni zapadnoevropskim državama, od kojih su neki i prihvaćeni, nisu međutim odvratili zapadnoevropske zemlje od traženja samostalnijih putova, naročito na polju rješavanja evropskih pitanja.

Suvremene američke koncepcije o mjestu i ulozi SAD u današnjoj Evropi mogu se podijeliti u dvije skupine²⁶ od kojih svaku karakterizira i poseban pristup evropskoj problematici. Prvi pristup Evropi polazi i dalje od potrebe jačanja Zapadne Evrope, shvaćene kao blokovski organiziranog tijela na čelu sa SAD. Današnji zadaci vežu se i dalje prven-

²⁴ Kao jedan od najvažnijih ekonomskih interesa koje su SAD željele realizirati u okviru atlantske zajednice, stajao je američki sistem multilateralnosti u međunarodnim ekonomskim odnosima, tj. želja da Zapadna Evropa ne vrši diskriminaciju američkog eksporta i da se zemlje tog područja ne pojave kao konkurenti u realizaciji američkih političkih ciljeva na međunarodnom planu. Detaljnije o tom: Z. Nowak, *Koncepcija Integracije Evropy Zachodniej* op. cit. str. 197.

²⁵ Formiranje EEZ 1957. godine i nastanak 1960. EFTA označio je jednu novu etapu američko-zapadnoevropskih odnosa na privrednom planu u kojoj se zemlje tih grupacija kao obje grupe u cjelini počinju pojavljivati u vidu konkurenata SAD.

²⁶ Atlantsko partnerstvo bilo je izraz napora da se u novim izmijenjenim uslovima odnosi između SAD i zapadnih saveznika postave na nove ravnopravnije temelje i imalo je svoje posljedice na jednom veoma širokom planu odnosa. To se naročito ogledalo u vojnom savezu NATO, gdje je američke hegemonija trebala biti zamijenjena stvaranjem multilateralnih vojnih snaga kako bi se američka ostrica primata otupila. — Na ekonomskom polju umjesto organizacije OEEC u kojoj su SAD i pored formalnog položaja pridruženog člana vodile odlučujuću riječ osnovana je organizacija OECD u namjeri da se i privredno djelovanje postavi također na novoj osnovi, koja će više uzimati u obzir potrebu ravnopravnosti zapadnoevropskih zemalja.

²⁷ Stanley Hoffman, »Perceptions, Reality, and the Franco-American Conflict«, *International Affairs*, 1967, nr 1. str. 67-68.

stveno uz jačanje i ubrzanje potpunog sistema atlantske suradnje. Dok taj zadatak ne bude ostvaren, zapadni blok ne treba da se upušta u neka rješenja koja bi mogla štetiti procesu vlastitog razvoja međusobnih veza.

Drugi pristup, po svom nastanku noviji, polazi upravo od suprotnih postavki. Jedinstvo Zapada shvaća se kao postojeća politička stvarnost, interesi zapadnih država usko su povezani i u njihovoj politici otvaranja prema Istoku i težnji za prevazilaženjem evropske podijeljenosti nema većih opasnosti po njihovo jedinstvo i privrženost suradnji sa SAD.

Obje koncepcije evropske politike SAD polaze od pretpostavke da su SAD i dalje lider zapadnog svijeta i da Zapadna Evropa za svoju punu afirmaciju treba i dalje američku podršku i pomoć. U prvom slučaju samo SAD mogu biti garant Zapadnoj Evropi i autoritativni arbitar u slučaju izbijanja njihovih rivaliteta,²⁷ a u drugoj verziji uspjeh politike evropskog otvaranja prema SSSR-u i ostalim socijalističkim evropskim državama zavisi od američkog prisustva u Evropi. Dakle, u oba slučaja američke pozicije u Evropi, a naročito u njenom zapadnom dijelu ostaju i dalje čvrste.

S druge strane u Sjedinjenim Državama tendencije šireg procesa evropske suradnje također se uviđaju. Analizirajući nove evropske tokove poznati komentator Walter Lippman je napisao »... narodi i vlade ne misle više da je Zapadna Evropa »Evropa«, oni počinju misliti stvarno o čitavom kontinentu, uključujući i Sovjetski Savez.«²⁸ Sa željom da se evropeizam što jasnije shvati u SAD čuju se ponekad i kritički glasovi koji zamjeraju američkoj vanjskoj politici da se presporo uključuje u evropske tokove. Posebnu opasnost predstavlja francuska vanjska politika i njen program evropske suradnje, a naročito dinamična aktivnost de Gaulleove diplomacije usmjerene na Istok. Poznati američki politolog prof. Andrzej Korbonski s jasno prisutnom dozom prijekora konstatira: »Ako zapadnoevropske zemlje krenu francuskom linijom, možemo se sami naći s Nijemcima.«²⁹

U fazi konkretne i dosta široko postavljene francuske akcije³⁰ koja teži razvoju suradnje sa socijalističkim državama na Istoku Evrope i smatra da Evropa može biti jedinstvena samo ako njena jedinstvenost bude odgovalara i punom geografskom pojmu, u SAD se počinje mijenjati i strategija odnosa prema istočnoevropskim socijalističkim zemljama. Zapravo i čitav proces evropskog ujedinjavanja dobio je francuskim jačanjem veza sa socijalističkim zemljama posebne dimenzije i nužno je morao pobuditi američki interes za to područje.³¹ U niz američkih

²⁷ Mogućnost izbijanja rivaliteta između zapadnoevropskih država se u američkoj literaturi često spominje. Ističe se da američka uloga u Evropi nakon II svjetskog rata nije počivala isključivo na »sprečavanju sovjetske hegemonije«, već da su SAD trebale da budu zaštitnik Evrope i da spriječe svaku dominaciju u Zapadnoj Evropi. Paul Seabury, *Power, Freedom and Diplomacy*, op. cit. str. 359.

²⁸ W. Lippman, *The New Europe*, *Newsweek* 8. 6. 1964. str. 15.

²⁹ A. Korbonski, *»US Policy in East Europe«, Current History*, March 1965. str. 129-130.

³⁰ Za SAD su u čitavoj francuskoj vanjskoj politici naročito zabrinjavajuće one postavke koje jasno plediraju za likvidacijom vojno-političkih blokova na evropskom tlu, jer bi na taj način ideja atlantizma mogla doživjeti svoj najveći udarac.

³¹ Nova američka doktrina prema socijalističkim zemljama tzv. *peaceful engagement* bila je izraz američkih potreba preispitivanja odnosa sa socijalističkim zemljama Evrope i istovremeno želja da se francuskom političkom otvaranju suprotstave odgovarajući novi elementi u američkoj akciji.

konceptija koje se bave ulogom SAD u Evropu i pitanjem postavljanja prema evropskim državama na Istoku posebnu pažnju zaslužuju koncepcije poznatog američkog stručnjaka za pitanja Istočne Evrope — Zbigniewa Brzezinskog.³² Kao jedan od najboljih američkih poznavalaca istočnoevropske situacije, profesor političkih nauka i specijalni savjetnik predsjednika Johnsona za Istočnu Evropu, Zbigniew Brzezinski predstavlja danas u svojim teoretskim postavkama ne samo plodove svog razmišljanja, već u praktičnom djelovanju američke vanjske politike dolazi sve češće do punog akceptiranja njegovih planova.

Knjiga Zbigniewa Brzezinskog »Alternative to Partition« predstavlja stoga upravo osnovne tokove američkih gledanja na novu evropsku situaciju. Analizirajući politiku stvaranja mostova prema zemljama Istočne Evrope Brzezinski posebnu pažnju pridaje općem razvoju današnje evropske situacije i ulozu koju u izmijenjenoj situaciji moraju odigrati SAD. Osnovni zadatak koji SAD moraju danas realizirati u Evropi je »... poduzimanje inicijativa da se napravi kraj podijeljenosti Evrope.«³³ To je potrebno ostvariti i zbog jačeg i svestranijeg djelovanja na socijalističke zemlje Istočne Evrope kao i zbog nove, također značajne uloge koju SAD mogu ponovno imati u atlantskom savezu.

Zbigniew Brzezinski je dobro shvatio stvarne tokove suvremenih evropskih kretanja i želju za jačanjem veza suradnje između oba evropska pola, te je iz toga izvukao i određene zaključke. Da bi se oni mogli realizirati u praksi politika SAD prema Evropi treba da bude postavljena na novim osnovama koje će uzeti u obzir realnu evropsku situaciju i na taj će način moći adekvatnim sredstvima zastupati interese SAD i Zapada u cjelini. Podjela Evrope na dva dijela je »... neprirodna, nehistorijska, suprotna ne samo sa suvremenim strujama koje potpomažu ekonomski već i politički ujedinjenje Evrope, i što je najvažnije psihološkom osjećaju jedinstva Evrope koji se tako brzo razvija. Nitko u Evropi, s bilo koje strane Labe, neće biti sklon da tvrdi da ta podjela leži u interesu Evropljana; to se odnosi i na Ruse. Ona sigurno ne leži niti u interesu mira. A ipak — politika nastala od iluzija strahovanja i aspiracija iz prošlosti zamrzava liniju koja dijeli Evropu na njene obje strane.«³⁴

Tu jasno izraženu želju Evropljana za ujedinjavanjem kontinenta, za likvidacijom te »neprirodne« podjele SAD moraju iskoristiti u pravcu novog postavljanja svoje vanjske politike prema Evropi. Evropeizam je činjenica, s njom treba računati i nju isto tako treba što bolje iskoristiti za vlastite, američke planove. Sjedinjene Države, po mišljenju Brzezinskog, mogu svojom snagom, utjecajem i autoritetom učiniti veoma mnogo naročito u procesu povezivanja na liniji Istok—Zapad. Jedinstvo Evrope, ujedinjena Evropa i sl. predstavljaju osnovne pojmove

³² Američki časopis Newsweek ovako je svojim čitaocima prikazao lik prof. Zbigniewa Brzezinskog: »Zbigniew Brzezinski poznati 38-godišnji predstavnik političkih nauka je jedna od zvijezda Johnsonove administracije koja se najbrže uzdiže. Pred četiri mjeseca imenovan je za člana »trusta mozgova« u Savjetu za planiranje State Departamenta i danas je jedan od arhitekata vanjske politike SAD. U svom skromnom, jednosobnom uredu na sedmom katu State Departamenta Brzezinski proizvodi potok ideja bez kraja. A mnoge od njih — uz oduševljenu pomoć šefa planiranja Owena i pomoćnika predsjednika Walta Rostowa — već su utjecale na javni forum.« Newsweek, 14. 11. 1966.

³³ Z. Brzezinski, *Alternative to partition*, New York 1965. str. 132.

³⁴ *Ibid.* str. VII.

s kojima autor ove koncepcije stalno operira tako da se s pravom nameće pitanje kakva bi bila ta nova Evropa, koja bi težila sve više likvidaciji podvojenosti i ponovnom vraćanju historijskog jedinstva čitavom kontinentu. Posebno je pak interesantno vidjeti kakvu ideološku bazu predviđa Brzezinski za tako stvorenu Evropu. Bliski suradnik i intimni prijatelj Brzezinskog, inače pomoćnik predsjednika Johnsona Walt Rostow dao je možda najbolji odgovor na to pitanje »... interes Amerike leži u tome da se društva u Evraziji razvijaju općenito uzevši u skladu s ideologijom naše države.«³⁵

Brzezinski je također svjestan da jedinstvena Evropa mora biti postavljena na takvoj za sve identičnoj ideološkoj platformi, on nije u stanju da sagleda mogućnost kooperacije i suradnje evropskih država na principima aktivne koegzistencije i striktnog poštivanja različitih ekonomskih i političkih sistema, te u svojoj koncepciji pronalazi potpuno nova rješenja.

Naravno, u njegovoj jedinstvenoj Evropi socijalističke zemlje Istočne Evrope su te koje bi trebale da se prilagode³⁶ novim uslovima i da stvore jedan nov društveno-politički sistem posrednog, modificiranog karaktera. U toku te evolucije one bi se sve više približile kapitalističkim državama Zapadne Evrope koje ih na takvoj osnovi vjerovatno mogu prihvatiti kao članice nove Evrope. Ta izmijenjena sistemska rješenja Brzezinski već prilično davno predlaže socijalističkim zemljama, a idealan primjer zemlje je Finska, koja bi trebala državama Istočne Evrope služiti kao svojevrsan »uzor«, ukoliko žele ući u jedinstvenu Evropu. Na takvim temeljima sasvim bi se lako mogao odvijati proces ujedinjavanja evropskih država, podijeljenosti bi nestalo, a isto tako i suprotnih ideologija.

Za razliku od nekadašnjih veoma borbenih američkih vanjskopolitičkih doktrina Zbigniew Brzezinski shvaća znatno realnije suvremeni svijet. On je sasvim svjestan da se upotrebom starih i u priličnoj mjeri kompromitiranih sredstava danas ne bi ništa postiglo, te zbog toga predlaže sasvim nove instrumente. Oni imaju dvojak zadatak: pomažanje procesa evropske suradnje i ujedinjavanja, i djelovanje u pravcu provođenja unutrašnjih izmjena u socijalističkim evropskim državama. U jednom svom novijem radu Brzezinski je to sasvim jasno izrazio »... Zapad više ne računa na demontiranje postojeće društveno-političke organizacije komunističkih država, već više polaže na erozijsko djelovanje vremena i na presiju u pravcu promjena koja se rada unutar komunističkih država.«³⁷

Ako se ta najnovija tvrdnja uspoređi s nešto ranije iznesenom u »Alternative to Partition« gdje se o eventualnim promjenama u socijalističkim zemljama doslovno kaže³⁸ »... one neće biti izvršene spon-

³⁵ W. W. Rostow, *The United States in the World Area: An Essay in Recent History*, New York 1960, str. 544.

³⁶ Brzezinski spominje i konkretna sredstva koja bi trebalo upotrijebiti u procesu te prisilne transformacije. U slučaju kad politika istočnoevropskih zemalja ili neke od njih odgovara američkim interesima, SAD bi trebale takve države nagraditi; u suprotnom slučaju treba poduzeti niz političkih i ekonomskih mjera prisile. Z. Brzezinski, *Alternative to partition*, op. cit. str. 154.

³⁷ Z. Brzezinski, »Tomorrow's Agenda« *Foreign Affairs*, July 1966, str. 663.

³⁸ Z. Brzezinski, *Alternative ...* op. cit. str. 153.

tano, već će biti rezultat stalnog pritiska«, onda se najbolje vidi i ova relativno brza evolucija koju je prešao u svojim stavovima sam Zbigniew Brzezinski.

Promjene koje očekuje u Istočnoj Evropi i ujedinjenje Evrope su usko povezane, one stoje u jednoj organskoj tijesnoj ovisnosti, jer po Brzezinskom, samo ujedinjena Evropa može potpomoći razvoj odnosa u socijalističkim zemljama, bolje rečeno eliminiranje njihovog sistema, a s druge strane upravo zajednička osnova (prihvatljiva za Zapad) može dovesti do nove stvarno jedinstvene Evrope. I na kraju čitava misija u kojoj Zapad i SAD moraju nastupati složno treba da vodi »... vraćanju evropske civilizacije Istočnoj Evropi i Rusiji.«³⁹ Da li ta misionarska uloga SAD može biti danas realizirana i kako bi na to gledala druga strana kojoj navodno treba ponovno vratiti evropsku civilizaciju Brzezinski međutim nije razradio.

Američka uloga u čitavom procesu zaista dalekosežnog i s pravom možemo reći vizionarskog sistema ujedinjene Evrope po zamisli Brzezinskog treba da pomogne SAD da ponovno povrate svoje nekadašnje mjesto i autoritet u Zapadnoj Evropi. Ukoliko se to želi ostvariti treba početi od tri osnovna preduvjeta:

- održavanja zapadne vojne sile i njenom neprekidnom jačanju;
- uključivanju SSSR-a i zemalja Istočne Evrope u eventualna finalna evropska rješenja;
- postavljanju u zavisnost ujedinjenja Njemačke od razvoja evolutivnih promjena na Istoku.

Iz ovog ambicioznog i veoma opširnog programa akcije SAD i položaja njenog autora jasno se vidi da SAD sve više nastoje da njihova evropska politika ne bude »politika pasivnosti«,⁴⁰ već da se one aktivno uključe u suvremena strujanja. Konceptije ujedinjenja Evrope odnosno proširenja interevropskih kontakata izvršna su prilika da SAD ponovno budu lider zapadnog svijeta i da pokušaju povratiti svoje uzdrmane pozicije. Smatra se da i pored jasno izražene želje zapadnoevropskih zemalja (naročito nekih) za samostalnijom i nezavisnijom politikom, one još uvijek nisu u stanju da potpuno samostalno rješavaju svoje probleme, te da je upravo to prilika za ponovno preuzimanje uloge od strane SAD.⁴¹

³⁹ Ibid. str. IX.

⁴⁰ H. Kahn, W. Pfaff, »Our Alternatives in Europe«, Foreign Affairs July, 1966. str. 594.

⁴¹ Brzezinski je posebno zainteresiran i za očuvanje vojnog oblika zapadne integracije — NATO, i smatra da bi izmijenjena američka akcija mogla i tu mnogo postići. Govoreći nakon obilaska Evrope u Komitetu za vanjske poslove američkog Kongresa on je izjavio: »NATO i atlantsko jedinstvo mogu biti očuvani i dalje razvijani samo u kontekstu šire inicijative u oblasti odnosa zapada i istoka Evrope. Inicijativa takve vrste ponovno bi dokazala životnu i konstruktivnu zainteresiranost Amerike budućnošću Evrope. Ona bi vjerovatno izazvala značajan entuzijazam na planu općih atlantskih napora i samim tim bi lišila de Gaullea mogućnosti da eksploatira veliki interes Engleske i zemalja Skandinavije za razvijanje veza s Istokom.«

The Crisis in NATO, Hearings before the subcommittee on Europe of the committee on foreign affairs, The House of representatives, Eighty — ninth Congress, Second session. Washington, 1966. str. 71, 73. cit. po Ju. Rahmaninov, »Al' ternativa raskolu Evropy«, Međunarodnaja žizn', 1967. nr. 4, str. 68.

U Americi su inače jake struje koje tvrde da Evropa samostalno nije u stanju da riješi njemačko pitanje, da u Zapadnoj Evropi može doći i do nastanka različitih suprotnih koncepcija o pitanjima evropske suradnje, a potreba jedinstvenog konfrontiranja Zapada sa socijalističkim zemljama također zahtijeva snažnog predvodnika; tako da bi zbog svega toga SAD još uvijek mogle da budu u jednoj duljoj vremenskoj perspektivi čvrsto prisutne na evropskom tlu i da istovremeno imaju znatan utjecaj na kreiranje evropske politike svojih saveznika.

Sigurno je da u ovim američkim postavkama ima i objektivno postojećih elemenata. Zapadna Evropa gledana u cjelini prilično je još daleko od poduzimanja akcije koja bi bila isključivo rukovođena evropskim interesima i ciljevima, a de Gaulleove koncepcije smjelijeg i samostalnijeg evropeizma nailaze također na različito prihvaćanje. Na kraju tu je i njemačko pitanje koje ostaje kao veoma složena i delikatna zapreka. Ako se svemu tome pridoda i činjenica da u zapadnoevropskim državama SAD imaju još uvijek veoma velik ekonomski, politički i vojni utjecaj i da se podrazumijeva i priznaje da su one predvodnik zapadne akcije, jasno je da pored svih kritika i primjedbi na američke određene poteze i rješenja one još uvijek imaju snažne pozicije u Evropi.

Zbog toga bi bilo više nego pogrešno očekivati da će već danas zapadnoevropske zemlje moći potpuno samostalno da rješavaju sva sporna pitanja ili pak da će moći slijediti francusku politiku predsjednika de Gaullea iza koje ipak stoji osim realizma i razvijeni nacionalni privredni i vojni potencijal. Proces evropskog ujedinjavanja imat će svog odraza na intenzitet veza između Zapadne Evrope i SAD, ali su danas Sjedinjene Države u stanju da kontroliraju stupanj i opseg tih veza. Zbog svega toga je prirodno da će od politike SAD također ovisiti daljnji trendovi evropskog povezivanja naročito na osnovnoj liniji Istok-Zapad, ali je odmah potrebno dodati da će ta zavisnost od akcije SAD biti svakako manja nego ranije.

* * *

Procesi i koncepcije evropskog ujedinjavanja, koji su međusobno čvrsto isprepleteni i često usko povezani najbolji su dokaz novih izmijenjenih tokova suvremenih međunarodnih odnosa. Evropski kontinent, na bazi i pod utjecajem različitih unutrašnjih i vanjskih faktora, koji su pomogli takav pravac razvoja, traži svoje novo mjesto i pri tome želi ostvariti jednu realniju atmosferu odnosa unutar granica svojih brojnih nacionalnih zajednica. Zapadna Evropa bila je nosilac ideja evropskog povezivanja i ujedinjavanja u početku shvaćenog kao organizirano antikomunističko jačanje kapitalističkog bloka država, međutim razvojem unutrašnjih suprotnosti unutar kapitalističkog svijeta, svojim vlastitim privrednim snaženjem i općim popuštanjem međunarodne zategnutosti naročito u Evropi, Zapadna Evropa je počela pomišljati na jedno znatno šire prelaženje zapadnoevropskih granica i stvaranje ujedinjene geografski cjelovite Evrope.

Koncepcije koje danas na takvoj osnovi nastaju, od kojih neke imaju i otvorenu oficijelnu podršku, najbolja su ilustracija slike današnje Zapadne Evrope, koja u traženju svog novog mjesta pokušava na različite načine, uz upotrebu različitih sredstava da odrazi i afirmira samu sebe. Protagonisti su raznoliki, njihovi programi djelovanja ponekad sasvim kontradiktorni, ali u svim planovima još uvijek ostaje jedna snažna blokovska crta, koja je istina danas znatno blaža, ali još uvijek prisutna – antikomunizam. Bilo da se radi o de Gaulleovoj evoluciji na Istoku, direktnom uvlačenju socijalističkih zemalja u zapadnoevropski kapitalistički svijet mirnim sredstvima, po njemačkom političkom receptu; ili pak miroljubivom američkom uspostavljanju mostova prema Istoku Evrope – težnja za otvorenim djelovanjem na drugoj strani je uvijek prisutna komponenta. Sigurno da se tu ne radi samo u tolikoj mjeri o želji za stvaranjem jedinstvene Evrope već da pokušaj likvidiranja socijalizma novim formama i metodama treba da posluži kao osnovni smjer tog djelovanja u novim izmijenjenim uslovima.

Divergentne koncepcije i praktični koraci, često sasvim suprotni, na toj osnovi ipak se mogu međusobno približiti i kolikogod se činile na prvi pogled njihove diferentnosti još uvijek postoji, danas nešto modificiran, zajednički jezik jedinstvene ideologije i identičnih društveno-političkih sistema. Premda su SAD posljednjih nekoliko godina na ekonomskom, vojnom i političkom planu izgubile dosta u Zapadnoj Evropi, naročito nakon stvaranja nuklearne ravnoteže sila, konkurentске sposobnosti zapadnoevropskih zemalja i svojom nepopularnom akcijom u Jugoistočnoj Aziji, jasno je da veći dio država Zapadne Evrope namjerava i dalje odlučno slijediti američku politiku. Od SAD će zbog toga u velikoj mjeri ovisiti i daljnje koncepcije ujedinjavanja kao i konkretan tempo akcija. To znači da Sjedinjene Države vojno, ekonomski i politički ostaju i dalje veoma snažan faktor evropske politike i da svi procesi formiranja jedinstvene – uže zapadne Evrope – ili pak pokušaji razvijanja evropske suradnje u njenim pravim geografskim granicama ostaju i dalje u velikoj mjeri pod uticajem američke političke akcije.

Uža necjelovita Evropa ograničena na Zapadni dio Evrope nalazi se pred svojim stvaranjem. Taj proces odvija se relativno dugo i možda bi ulaskom Velike Britanije u EEZ i kasnijim sigurnim uključivanjem ostalih članica EFTE potekao znatno brže i na ekonomskom i na političkom planu. Možda bi čak i Velika Britanija bila voljna da svoju izrazitu proameričku politiku u prvom redu zbog vlastitih ekonomskih potreba, u izvjesnoj mjeri zamijeni ili bar nadopuni evropskim elementima, ukoliko bude sigurna u stvarne mogućnosti i perspektive evropske suradnje.

Međutim ujedinjavanje čitavog kontinenta, stvaranje jedinstvene šire Evrope od Atlantika do Urala, predstavlja jednu potpuno drukčiju ideju, koja bi trebala i mnogo vremena i sasvim različite pristupe, pa da dođe do eventualnih pokušaja njene realizacije. U Evropi danas postoje države s različitim društveno-političkim uređenjima njihovo egzistiranje i kasnije koegzistiranje praktički traje od završetka rata,

iako tek posljednjih godina oblici međusobne suradnje dobivaju aktiv-
Zbog toga bi sve ideje o jedinstvenoj Evropi trebale počti upravo od potrebe priznavanja i prihvaćanja politike miroljubive aktivne koegzistencije zemalja s različitim društveno-političkim uređenjima i namjere da se veze unutar evropskog kontinenta iskoriste za jačanje jedinstva i povezivanja. To znači da nikakve otvorene ili prikrivene evolucije, izmjene na ideološkom planu, ekonomski pritisci ili nagrađivanje za izmjenu političkog kursa bilo koje države ili grupe zemalja ne bi smjeli biti planirani niti upotrebljeni kao sredstva za ubrzanje tog procesa jačanja evropske suradnje.

Socijalističke države današnje Evrope afirmirale su svoje pozicije na međunarodnom planu, prihvaćanjem u cjelini principa aktivne miroljubive koegzistencije, one teže razvijanju veza sa svim ostalim zemljama i svi konkretni prijedlozi zapadnoevropskih država, a naročito Francuske, naišli su na veoma brz i praktičan odaziv kod socijalističkih država. Na de Gaulleov prijedlog o raspuštanju blokova socijalističke zemlje Istočne Evrope nekoliko su puta izjavile svoju spremnost da pristupe rasformiranju Varšavskog ugovora, ukoliko to isto učine i zapadne zemlje s NATO-om, najavile su i svoju spremnost za prihvaćanjem svih drugih elemenata koji bi mogli unaprijediti evropske odnose i doprinijeti popuštanju međunarodne zategnutosti.

Ali, socijalističke zemlje pridržavajući se načela svoje suradnje kao i izvjesnih historijskih iskustava predlažu i konkretne korake u pravcu stvaranja nove pozitivnije evropske atmosfere. U tom smislu evropska kolektivna sigurnost trebala bi biti jedna od glavnih tačaka na putu formiranja novih odnosa na kontinentu. Time bi se osiguralo rješavanje niz pitanja iz domene interevropskih odnosa. Direktno s tim u vezi stoji i zahtjev za priznavanjem postojanja jedne i druge današnje Njemačke poštivanjem svih evropskih granica u sadašnjem vidu, zabrana posjedovanja nuklearnog oružja njemačkom Bundeswehru i smanjivanje vojnih snaga evropskih zemalja na Istoku i Zapadu. Na toj bazi mogli bi se dalje graditi i razvijati raznovrsni kontakti evropskih zemalja.

Ukoliko se sasvim realno međusobno uporede zapadni i istočni programi, onda je već na prvi pogled jasno da među njima ima nekih sličnosti, ali još uvijek postoje velike razlike u osnovnim pitanjima. Problem ujedinjenja Njemačke, raspuštanje NATO-a i Varšavskog ugovora kao i priznanje sadašnjeg status quo na evropskim granicama sigurno su najdelikatnije tačke u spletu različitosti. Ako se tome pridoda i otvoreni stav zapadnih zemalja koje nastoje u izvjesnom smislu čitav proces ujedinjavanja Evrope iskoristiti za iniciranje evolucija režima na Istoku, tada je sasvim razumljivo da socijalističke države nemaju nekih naročitih iluzija o karakteru i mogućnostima ove nove evropske ideje.

Osiguranjem mira i sigurnosti u Evropi, sporazumnim rješavanjem spornih pitanja i prihvaćanjem u cjelini načela miroljubive aktivne koegzistencije može se stvoriti jedna nova, svakako pozitivna Evropa. Ali

ona neće biti jedinstvena, s tim treba računati i izbjegavati sve kombinacije koje bi eventualno tome trebale voditi. Područja na kojima se mogu stvoriti, unaprijediti i razvijati novi široko postavljeni kontakti i veze između suverenih evropskih država, bez obzira na njihovo društveno-političko i ekonomsko uređenje, postoje i zaista su brojna. To je u stvari i najbolji temelj i pravac jačanja mogućih suvremenih evropskih tokova.

Evropa ne može i neće biti neka treća svjetska sila. Ona to nije u stanju postati niti bi to bilo potrebno, ali bi smirena situacija u Evropi u kojoj bi međusobno surađivale evropske kapitalističke i evropske socijalističke zemlje imala nesumnjivo jedan daleko veći utjecaj, koji bi prevazišao granice evropskog kontinenta i mogao bi sigurno veoma pozitivno djelovati i služiti kao primjer svim ostalim područjima.

U tom, svakako dugotrajnom i polaganom procesu, formiranja jedne nove daleko povoljnije međunarodne atmosfere ne treba tražiti lijek za rješavanje svih teškoća, ali se u njemu s pravom može vidjeti jasne i konstruktivne perspektive.

Postignuti rezultati, još uvijek prilično skromni u odnosu na stvarne mogućnosti, tek ukazuju na potencijalni smjer razvoja i služe kao indikatori daljnjeg ulaganja napora. Socijalistička Jugoslavija vjerna principima miroljubive aktivne koegzistencije, životno zainteresirana za održanje mira i sigurnosti u Evropi i stvaranje jedne široke mreže opće-evropskih veza oduvijek je bila aktivan faktor koji je pomagao sva nova i pozitivna strujanja. Put današnjem napretku i svestranom razvoju leži upravo na afirmaciji novih pravaca obimne interevropske suradnje postavljene na prihvatljivim načelima oslobođene svih blokovskih ili ideoloških spekulacija. Zbog svega toga Jugoslavija upravo može u iniciranju tih novih trendova odigrati značajnu ulogu. Ulažući sav svoj međunarodni ugled i autoritet u cilju stvaranja nove evropske Evrope, sastavljene od država s različitim društveno-političkim uređenjima, koje bi na načelima miroljubive aktivne koegzistencije bile spremne da surađuju i jačaju svoje veze na privrednom, kulturnom i političkom planu pomažući progres čitave Evrope i svih njenih naroda, Jugoslavija još jednom u praksi potvrđuje svoju opredijeljenost stvari mira i prijateljstva među narodima.

Konkretni naponi koje Jugoslavija upravo poduzimlje, intenziviranje veza s Francuskom i evropskim socijalističkim zemljama jasno pokazuju spremnost naše zemlje da i u novoj situaciji bremenitoj krupnim neriješenim pitanjima svjetskog razvoja potpomogne i ojača sve pozitivne napore, koji teže razvijanju jedne nove evropske atmosfere.

Jače angažiranje u Evropi nikako ne znači napuštanje politike nesvrstavanja. Upravo kao nesvrstana i socijalistička zemlja Jugoslavija može unijeti mnogo novog i korisnog u proces razvijanja i proširenja svestranih interevropskih veza.

SUMMARY

Analyzing more and more present conceptions of creating of European Europe and strains which have been made in that direction, the author in the introductory part underlines the interweaving of different variants by means of which they wish, using the European idea, to realize different aims. It is sometimes difficult to discover real pure European conceptions in the complex of different interests, but already today it is possible to point at some fundamental programs and movers of the European processes of connecting.

Mentioning in short the French conception of creating a uniform Europe the author dwelled upon the subject of some West-German conceptions of the process of unifying of Europe, and specially upon the attitudes of F. J. Strauss. Pointing out certain conceptions of the Ministry for Finance of Western Germany the author has analyzed them in the light of the present state in Europe, and specially in the light of relations of Western Germany with socialist countries of Europe. Strauss's variant of unification of Europe tries by means of some new methods, with the idea of europeism, to realize exclusively German national, i. e. Strauss's national aims. The realizing of uniform Europe has been reduced in this way to the elimination of socialism in the Eastern European countries and realizing of the German territorial demands. The whole Strauss's schema of acting is very limp, it became too much German to be in position to get some more significant help even in the frame of western European countries, which consider that they are in the present conditions of Strauss's conception overwhelmed in many things and that they are much nearer to the past stage of cold war than to the contemporary European movings.

Taking into consideration some conceptions according to which Europe should become a catalyzer between the USA and the USSR, and even a certain third world power, the author concludes that they are unreal and that it would be impossible to imagine for Europe, which has been composed both of capitalist and socialist states, to become a mediator in the confrontation between two guiding world powers which are at the same time representatives and guides of two social-political systems. Even less possible is to direct Europe today against one of the guiding world powers, namely, that it could become the third world power.

In a separate part the author considers contemporary American analyses of European motions, which more and more take into consideration the existing European situation. Pointing to the connection of western European countries with the USA it has been concluded that the politics of the USA will also further represent an important means of influence to the European motions without any regard to somewhat changed picture of international relations.

At the end the author emphasizes that recommendations concerning the creation of one unified Europe are today unrealizable. Meanwhile, the collaboration on the positions of the principles of peaceful active coexistence of European capitalist and socialist countries is quite possible and real. By developing of all kinds of economic, cultural and political connections between European countries the way has been opening for a wider process of international understanding in the world. Socialist countries of Europe, by keeping to the policy of coexistence, have been acting for such an approach and in a wider context they are ready to consider European problems.

Being an unengaged and socialist country in this process of creating new and healthy relations on the European continent, the SFRY can play a considerable political role. By not abandoning its policy of unengaging as a country which has a great international authority, Yugoslavia, by its concrete steps already today contributes to the creating of bases for mansided development of European collaboration of socialist and capitalist countries, by strictly respecting the principles of peaceful coexistence.